

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Макодай І. І., Дудікова Л. В., Манжос Е. О.

Розглядається сутність, структура, критерії і показники сформованості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників. З'ясовано фактори і педагогічні умови формування іншомовної комунікативної компетентності студентів медичного університету.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, іноземна мова, іншомовна комунікативна компетентність, медичний університет.

FORMING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AT MEDICAL UNIVERSITIES

Makodaj I. I., Dudikova L. V., Manzhos E. O.

The essence, structure, criteria and indicators of the formation of foreign-language communicative competence of future medical workers are considered. The factors and pedagogical conditions for the formation of foreign language communicative competence of medical university students are determined.

Keywords: *competence, communicative competence, foreign language, foreign language communicative competence, medical university.*

Інтеграція України у світовий освітній і науковий простір актуалізує потребу в підготовці висококваліфікованих фахівців в галузі медицини, здатних до ефективної взаємодії та обміну досвідом із зарубіжними колегами, участі в міжнародних симпозіумах, семінарах і наукових конференціях, оволодіння новітнім обладнанням і новими препаратами. Підготовка таких фахівців передбачає в першу чергу формування їх іншомовної комунікативної компетентності, яка дає змогу вдосконалювати професійні уміння, налагоджувати особисті і ділові контакти, займатися подальшою самоосвітою і професійним самовдосконаленням.

Як свідчить аналіз підготовки студентів у медичних закладах вищої освіти, недостатній рівень сформованості іншомовних комунікативних умінь і навичок утруднює міжнародну професійну діяльність майбутніх лікарів, обмін досвідом, участь у міжнародних науково-практичних конференціях і симпозіумах. Тому перед медичними закладами вищої освіти стоїть завдання забезпечити високий рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників як одного із ключових компонентів їхньої професійної готовності.

Питання формування іншомовної комунікативної компетентності розкриваються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників (О. Бреус, А. Варданян, Н. Гез, Є. Пасов, Дж. Равен, Дж. Савінйон, Х.Свік, Д. Хаймс, А. Хуторской та ін.).

Незважаючи на значну кількість публікацій, багато аспектів проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників вимагають подальших досліджень. Зокрема, існує необхідність в уточненні змісту її компонентного складу, визначенні критеріїв і показників сформованості.

Головними причинами відсутності визначеності в розумінні аналізованої дефініції є: багатоаспектність поняття «комунікативна компетентність»; особливості його перекладу (англійське «communicative competence» має подвійне значення – «комунікативна компетенція» і «комунікативна компетентність»), які зумовлюють істотні відмінності в розумінні його синонімів, таких як «мовна компетентність», «комуні-

кативна грамотність», «соціолінгвістична компетентність», «вербальна комунікативна компетентність», «комунікативні здібності», «комунікативні уміння». Крім того, розуміння суті поняття «іншомовна комунікативна компетентність» значною мірою залежить від особистої позиції вченого, пов'язаної з його науковим підходом і кінцевою метою досліджень [13]. Так, наприклад, комунікативна компетентність у різних джерелах трактується як мовна (Н. Хомський), граматична (С. Севігнон), лінгвістична (Я. ван Ек), прагматична (Р. Мільруд).

Феномен іншомовної комунікативної компетентності досліджували О. Бреус, А. Варданын, Є. Полат, Ю. Редько, Н. Самойленко [4; 5; 10; 11].

Первинне трактування поняття «іншомовна комунікативна компетентність» було запропоноване американським лінгвістом Н. Хомським, який уперше вжив поняття «*linguistic competence*» стосовно теорії мови, досліджуючи питання генеративної граматики. Автор визначив «компетентність» як здатність, необхідну для здійснення мовленнєвої діяльності, розуміння і продукування необмеженого числа правильних речень за допомогою засвоєних знаків і правил їх сполучення.

На думку Н. Хомського, комунікація формується в процесі навчання і здійснюється в складній системі, що вимагає вироблення комунікативних умінь і навичок. Основними елементами цієї системи є: обмін інформацією, наявність об'єкта і суб'єкта комунікації, специфічне середовище і сфера спілкування.

Д. Хаймс запропонував розглядати комунікативну компетентність як сукупність знань про ситуаційну доцільність застосування мови і здібностей, що дозволяють індивідам бути учасниками мовленнєвої діяльності. На думку дослідника, володіння мовою передбачає знання не лише граматики і лексики, але і соціальних умов їх вживання [15]. До складу комунікативної компетентності автор включив такі компоненти: лінгвістична компетентність, соціально-лінгвістична компетентність, дискурсивна компетентність, стратегічна компетентність. Д. Хаймс також змодельовав педагогічну систему формування іншомовної комунікативної компетентності, що містить взаємопов'язані елементи: педагогічний простір; комунікативна підготовка, здійснювана під час вивчення іноземної мови в аудиторний час; самостійна робота і позааудиторні заняття студентів, що проводяться на іноземній мові в «клубах спілкування»; діагностичний комплекс, що забезпечує зворотний зв'язок і проведення моніторингу розвитку комунікативної компетентності. Згідно з уявленнями Д. Хаймса, комунікативна підготовка майбутніх медичних працівників має бути спрямована на формування системних комунікативних знань, умінь і навичок: слухання, аргументація і прогнозування; демонстрація емпатії й симпатії до пацієнта;

володіння основами етикету для організації і контролю процесів міжособистісної комунікації [15].

Ряд дослідників розглядає іншомовну комунікативну компетентність як багатоаспектне явище, розкриваючи її сутність і структуру (Т. Архипова, Н. Гез), професійну спрямованість (Є. Звягинцева), вказують на особливості формування лінгвістичної компетентності в мовних і немовних вищих закладах освіти (А. Хуторской).

Згідно з М. Грязновою, «іншомовна професійна комунікативна компетентність передбачає високий рівень мовної культури і культури спілкування на іноземній мові, широкий кругозір, розвиненість творчого мислення і набір особистісних і професійних якостей, що дають змогу медичному фахівцеві інтегруватися у світовий інформаційний простір і реалізувати себе в процесі міжнаціонального спілкування у професійній і науковій діяльності» [7, с. 8].

Т. Баєва розглядає іншомовну комунікативну компетентність у контексті особистісно орієнтованого підходу як сукупність базових комунікативних навичок і готовність до їх демонстрації в різних стандартних і нестандартних ситуаціях залежно від змісту компетенції і об'єкта її застосування, а також емоційно-вольову регуляцію процесу і результату застосування компетенції. З позицій системно-діяльнісного підходу іншомовна комунікативна компетентність є системою, що містить такі компоненти: комунікативні навички, пізнавальна активність, креативність, мотивація і готовність до іншомовного спілкування [3, с. 151-153].

Н. Копилова визначає іншомовну комунікативну компетентність з погляду акмеологічного підходу, розглядаючи її як багаторівневу інтегральну характеристику особистості, яка дозволяє ефективно вирішувати проблемні ситуації і освітні завдання різного рівня складності в сфері іншомовної взаємодії. Суб'єкт, що досяг високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, здатний продуктивно застосовувати іншомовні компетенції в різних професійних ситуаціях [8, с. 33-35].

На думку Н. Антонової, професійна іншомовна комунікативна компетентність є інтеграційною якістю особистості фахівця, що охоплює знання, уміння, навички, професійно значущі властивості, необхідні для ефективного виконання професійних обов'язків. Як інтеграційне утворення професійна іншомовна комунікативна компетентність складається з функціонального, мотиваційного, рефлексивного і комунікативного компонентів [1].

Г. Архипова визначає іншомовну комунікативну компетентність як єдність мотиваційного, функціонального і рефлексивного компонентів, які забезпечують здатність і готовність суб'єкта професійної діяльності до здійснення професійного спілкування іноземною мовою. В її змісті

дослідниця виокремлює чотири види мовленнєвої діяльності (навички аудіювання, говоріння, читання), мовні знання (фонетичні, граматичні, лексичні) і навички оперування ними [2].

Всебічний опис іншомовної комунікативної компетентності в соціолінгвістичному контексті запропонував Л. Бахман, згідно з яким, іншомовна комунікативна компетентність є «комунікативним мовним умінням», в якому виділяються такі ключові компетенції: мовна або лінгвістична (можливість спілкування іноземною мовою на основі засвоєних знань і розуміння мови як єдиної системи); дискурсна (у взаємозв'язку «зв'язність – логічність – організація мовлення»); прагматична (вміння передавати комунікативний зміст відповідно до соціального контексту); розмовна (уміння говорити зв'язно і без напруження, спілкування в природному темпі, без пошуку мовних форм); соціально-лінгвістична (уміння обирати необхідні мовні форми); стратегічна (уміння використовувати різноманітні комунікативні стратегії); мовленнєво-мислительна (готовність до створення комунікативного змісту) [14, с. 67].

Вказані компоненти доволі повно відображають зміст іншомовної комунікативної компетентності і відповідають завданням навчання іноземної мови студентів медичних закладів вищої освіти. Ефективність і результативність формування іншомовної компетентності майбутнього фахівця, у свою чергу, визначається рівнем сформованості кожного з перерахованих компонентів.

О. Бреус вважає, що у формуванні іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів медичних коледжів у процесі викладання англійської мови необхідно враховувати:

а) мовну (лінгвістичну) компетентність, яка передбачає систему знань, умінь і навичок здійснювати іншомовну комунікацію в типових ситуаціях спілкування в галузі медицини;

б) соціокультурну компетентність, яка містить фонові знання (сукупність відомостей про особливості функціонування медичної галузі країни, мова якої вивчається);

в) професійну компетентність, яка передбачає вміння та навички знаходження і оперування іншомовною професійно значущою інформацією в галузі медицини, знання фахової медичної та клінічної лексики, вміння читати й виділяти основне зі спеціалізованих текстів [4, с. 264].

На наш погляд, іншомовна комунікативна компетентність є багатоаспектним феноменом, що відображає набір практичних умінь і навичок, які забезпечують реалізацію перцептивно-комунікативних й інтерактивно-комунікативних функцій спілкування за допомогою за-

собів іноземної мови відповідно до соціально-рольових ситуацій професійної діяльності.

Аналіз структури комунікативної компетентності, а також вимог, які містяться в програмі з іноземної мови, дав змогу визначити основні субкомпетентності іншомовної комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників: лексико-граматична, дискурсивна, ситуативно-комунікативна, стратегічна.

Лексико-граматична субкомпетентність є загальним знанням про іноземну мову як систему знаків, про граматичні правила і лексичні одиниці. Сформованість цієї субкомпетентності передбачає знання стійких виразів, ідіом, кліше, синонімічних і антонімічних рядів, а також знання граматичних структур іноземної мови.

Дискурсивна субкомпетентність передбачає вміння породжувати зв'язні тексти для вирішення комунікативних завдань, правильно використовувати засоби зв'язності для створення логічних текстів, які відповідають ситуації спілкування.

Ситуативно-комунікативна субкомпетентність передбачає використання мовних засобів з урахуванням соціального контексту спілкування, що особливо важливо для комунікації на іноземній мові, оскільки необхідно враховувати рівень формальності, взаємовідносини між комунікантами, їх соціальний статус.

Стратегічна субкомпетентність передбачає вміння обирати правильні комунікативні стратегії, які дозволяють компенсувати брак мовних засобів, забезпечуючи адекватну комунікацію, передачу смислів і розуміння співрозмовника.

Про сформовану іншомовну компетентність студентів свідчать такі показники, як: уміння знаходити необхідну інформацію в іншомовному тексті без сторонньої допомоги; розуміння медичних інструкцій, статей, іншомовних професійно-спрямованих медичних текстів з популярних і перспективних напрямів галузі без сторонньої допомоги; здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології, які прискорюють і уточнюють розуміння іншомовного тексту (різні електронні словники, глосарії), володіння навичками використання бібліографічних джерел; схильність до постійного вдосконалення рівня володіння іноземною мовою; здатність створювати структуровані письмові презентації і резюме іноземною мовою; здатність вести грамотне листування на іноземній мові з колегами, пацієнтами через програмні месенджери, електронну пошту; вміння усно і письмово констатувати факти, презентувати іноземною мовою себе, свої вміння, цілі і прагнення; вміння іноземною мовою пояснювати інформацію різним аудиторіям; знання міжнародного ділового етикету; володіння соціокультурними знаннями про інші країни; вміння брати участь у

проектній діяльності, плануванні, управлінні, оцінці проєктів за допомогою іноземної мови; готовність займатися безперервною професійною самоосвітою.

Враховуючи розглянуті субкомпетентності і показники, ми виділяємо три рівні сформованості іншомовної комунікативної компетентності студентів медичного закладу вищої освіти: низький, середній і високий.

Низький рівень характеризується недостатньо грамотною мовою студента, який допускає численні лексико-граматичні помилки. Студент продукує висловлювання, але вони структурно некоректно оформлені, в них використовуються прості синтаксичні структури. Недостатньо проявляються комунікативні функції мови, яка використовується головним чином для опису явищ і переказу почутої або прочитаної інформації.

Середній рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності характеризується такими особливостями: студент допускає в мовленні невелику кількість лексико-граматичних помилок; здатний здійснювати діалогічне спілкування в стандартних професійних ситуаціях, використовуючи знайому лексику; обізнаний з культурними особливостями і реаліями країни мови, яка вивчається, може вести діалог із співрозмовником для вирішення таких комунікативних завдань, як уточнення, запит інформації, незгода.

Високий рівень комунікативної компетентності: студент демонструє грамотну мову, вміє спілкуватися на широкий спектр тем, вільно здійснює діалогічне спілкування, може робити монологічні повідомлення і презентації; має розвинені компенсаторні вміння; добре знайомий з культурою і традиціями країни мови, яка вивчається; здатний аргументовано викладати свою позицію з метою вироблення спільного підходу або вирішення професійної проблеми зі співрозмовником.

Визначення структурних компонентів і рівнів іншомовної комунікативної компетентності має важливе значення для моніторингу розвитку комунікативних умінь студентів, а також підбору адекватних методів і засобів навчання.

Вивчення дисципліни «Іноземна мова» повинно бути спрямовано на формування у майбутніх медичних працівників таких елементів іншомовної комунікативної компетентності, як:

- готовність вирішувати типові завдання професійної діяльності з використанням інформаційних, бібліографічних ресурсів, іншомовної медико-біологічної термінології, інформаційно-комунікаційних технологій і врахуванням основних вимог інформаційної безпеки;

- готовність до комунікації іноземною мовою в усній і письмовій формах під час виконання завдань професійної діяльності;

– здатність і готовність реалізовувати етичні та деонтологічні принципи в професійній діяльності.

Як свідчить аналіз педагогічного досвіду, формування іншомовної комунікативної компетентності студентів медичних закладів вищої освіти ускладнюється деякими чинниками: суперечливе ставлення студентів до професійного становлення і самоідентифікації; психологічна дезадаптація, недостатня сформованість когнітивно-пізнавальних умінь і навичок студентів; недостатній рівень готовності до самостійної роботи, несформовані навички інформаційного пошуку і низький рівень експресивної мови; недооцінка викладачем індивідуальних особливостей студентів; невміння студентів долати соціальні, психологічні і комунікативні бар'єри під час мовленнєвої взаємодії; надмірне психофізіологічне напруження під час засвоєння значного масиву різних дисциплін у процесі професійної підготовки; відсутність практики іншомовного спілкування з носіями мови.

На наш погляд, з метою оптимізації формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників педагогічний процес повинен зважати на специфіку навчання іноземної мови на немовних спеціальностях. Викладання іноземної мови повинно мати як комунікативно і практико орієнтований, так і професійно спрямований характер [6].

Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів передбачає реалізацію комплексу педагогічних умов: відбір і модернізація змісту навчання іноземної мови; широке використання сучасних інформаційних технологій; алгоритмічність етапів, послідовність і систематичність процесу формування іншомовної комунікативної компетентності студентів; інтенсифікація формування іншомовної комунікативної компетентності завдяки зануренню майбутніх фахівців в інтерактивне іншомовне середовище; індивідуалізація навчання шляхом впровадження академічного консультування, наставництва, тренерства (коучингу); використання системи практичних завдань, спрямованих на розвиток у студентів усіх компонентів іншомовної комунікативної компетентності [9, с. 345].

Аналіз педагогічної літератури і практичного досвіду свідчить, що джерелами активізації вивчення іноземної мови студентами медичних спеціальностей слугують такі чинники: пізнавальний і професійний інтерес; творчий характер навчально-пізнавальної діяльності; змагальність і ігровий характер практичних занять; емоційний вплив інтерактивності іншомовного середовища; особистість викладача іноземної мови; форми взаємодії викладача зі студентами.

Важливу роль у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників відіграє зміна позиції виклада-

ча в освітньому процесі: від транслятора знань і способів діяльності до проєктувальника індивідуальної траєкторії інтелектуального, професійного і особистісного розвитку студентів. Під час інноваційного навчання викладачі іноземної мови повинні виконувати, передусім, функції наставника, консультанта, фасилітатора, тренера. В цьому випадку всі учасники освітнього процесу активно взаємодіють між собою, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу співпраці з обговоренням актуальних проблем професійної тематики.

Інноваційні технології формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх лікарів повинні орієнтуватися на практику, формувати у студентів уміння вирішувати професійні завдання, в тому числі із застосуванням іноземної мови.

Література

1. Антонова Н.А. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности у студентов медицинского вуза на основе модульно-рейтинговой технологии обучения. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 9-5. С.1087-1091.
2. Архипова Г.С. Формирование иноязычной компетенции будущего специалиста медицинского профиля. *Иностранный язык в высшей школе: сб. мат-лов межвуз. науч.-метод. семинара*. 2006. № 6. С. 49-53.
3. Баева Т.А. Формирование профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности студентов-медиков средствами новых информационных технологий. *Научные проблемы гуманитарных исследований*. 2011. № 9. С. 150-157.
4. Бреус О. Д. Шляхи формування іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів медичних коледжів у процесі викладання англійської мови. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 263-266.
5. Варданян А. О. Развитие професійної іншомовної комунікативної компетентності студентів медичних вузів у процесі міжкультурної інтеграції. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2016. Вип. 61. С. 176-178.
6. Галузяк В. М., Тихолаз С. І. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 228 с.
7. Грязнова М.А. Совершенствование иноязычной профессиональной коммуникативной компетенции медицинских работников в контексте непрерывного образования: на материале английского языка: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. СПб., 2012. 25 с.
8. Копылова Н.В. Становление иноязычной коммуникативной компетентности личности. *Акмеология*. 2007. № 3 (23). С. 32-37.
9. Майоров И.А. Анализ понятия «иноязычная коммуникативная компетентность» в научной литературе. *Известия Самарского научного центра*

Российской академии наук. 2013. № 2 (17). С. 343-348.

10. Редько Ю. В. Чтение аутентичных текстов как средство развития иноязычной коммуникативной компетенции студентов языковых вузов. *Инновационная наука.* 2015. № 10. С. 188-190.

11. Самойленко Н. Б. Современные подходы и пути реализации подготовки педагогических кадров. *Профессиональное развитие педагогических кадров в условиях модернизации образования.: сб. науч. ст.* Москва, 2015. Ч.1. С. 101-110.

12. Самыгина Л.В., Нектаревская Ю.Б. Коммуникативная иноязычная компетенция в современном вузе. *Иностранный язык в сфере межкультурной и профессиональной коммуникации.* Ростов н/Д: Ростовский гос. мед. ун-т, 2019. С. 101-106.

13. Хохленкова Л. А. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции в процессе обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов. *Школа университетской науки: парадигма развития.* 2016. № 3-4. С. 234-236.

14. Bachman L.F. Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford: Oxford University Press, 1990. 408 p.

15. Hymes D, Pride J.B., Holmes J. On Communicative Competence. New-York: Harmondsworth : Penguin, 1972. P. 269-293.